

Türkiye Türkçesinde Yazım Kılavuzlarında (1928-2005) Nispet i'li Renk Adlarının Yazımı ve Kullanım Özellikleri

Salim Küçük*

Özet: Türkçenin söz varlığına katkıda bulunan ve Arapça, Farsça gibi Doğu kaynaklı dillerin yanı sıra Batı kaynaklı sözcüklerde de karşımıza çıkan nispet i'sinin kullanıldığı alanlardan biri de renk adlarıdır. Türkiye Türkçesinde "... renginde (olan)", "... renkte (olan)", "... renkli" karşılığı kullanılan nispet i'sinin kullanımı son derece yaygın olup bu şekilde türetilen sözcüklerin önemli bir kısmı zaman içerisinde eskimiş, unutulmuş hatta ağızlarda kullanımdan düşmüştür. 1928-2005 yılları arasında basılan yazım kılavuzlarında nispet i'li renk adlarının yazım ve kullanım özelliklerini incelemeyi amaçlayan bu çalışmada toplam 34 renk adı tespit edilmiş ve mesele yazım birliği ve köken açısından ele alınarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türkiye Türkçesi, yazım kılavuzu, nispet i'si, renk adları, söz varlığı.

The Writing and the Usage Characteristics of Colour Names with Suffix of Relation in Turkey Turkish Spelling Books (1928-2005)

Abstract: One of the areas, in which suffix of relation that not only makes a contribution to the vocabulary of Turkish but also we come across in West origin vocabularies besides East origin languages such as Arabic and Persian is used, is colour names. In Turkey Turkish the usage of suffix of relation in the acknowledgment of "... coloured" is very common. The important parts of vocabularies that are produced in that way went out of date, forgotten and even are no longer used. In this study that aims to examine the characteristics of writing and usage of colour names with suffix of relation in 1928-2005 dated spelling book, 34 colour names has been determined in total and the issue has been handled and evaluated in terms of writing unity and origin.

Key words: Turkey Turkish, Spelling book, suffix of relation, colour names, vocabulary

---

* Yrd. Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. sakucuk@hotmail.com

Giriş

Türkiye Türkçesinin yapı ve işleyişi ile ilgili sorunlardan birisi de Türkçenin belli kurallar çerçevesinde yazıya geçirilmesi, yani imlâsı olmuştur. Ancak yazım kılavuzları yazım birliğinin sağlanması açısından her zaman önemli görülmekle birlikte 1928’den 2005’e kadar hazırlanan yazım kılavuzlarında bir bütünlük sağlanamamış ve kuralların sık sık değiştirilmesi eğitim ve öğretime olumsuz yönde yansımıştır (Parlakyıldız 2008: 545). Kuralların, alışkanlıkların ve yaygın kullanımın geçerli olduğu imlânın düzeltilmesinde yardımcı olacak unsurlardan biri de telâffuzdur. Çünkü sözcüklerin doğru yazımı kadar yanlışsız ve yeterli bir şekilde seslendirilmesi de önemlidir. Türkiye Türkçesi’nde telâffuzla ilgili olarak ele alınması gereken konulardan biri de düzeltme işaretlerinin kullanıldığı nispet i’li renk adlarının yazımı ve seslendirilmesidir.

Türkiye’de Cumhuriyet sonrası yeni harfli Türk imlâsının başlangıcında 1 Kasım 1928 tarihinde 1353 sayılı kanunla kabul edilen “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun” bu bakımdan bir milat özelliği taşır. Bu kanunu 1928 yılında Ahmet Cevat, Ahmet Rasim, Celâl Sahir, Falih Rıfkı, Fazıl Ahmet, İbrahim Necmi, İbrahim Osman (raporu yazan), İsmail Hikmet, Mehmet Baha, Mehmet Emin, Mehmet İhsan, Ragıp Hulûsi, Ruşen Eşref, Yakup Kadri’den oluşan Dil Encümenince yazımda birliği sağlamak amacıyla düzenlenmiş ve yayımlanmış olan İmlâ Lûgati takip eder.

Şemsettin Sami’nin *Kâmus-ı Türkî* adlı eseri ile Mehmet Bahaeddin’in (Mehmet Baha) *Yeni Türkçe Lûgat*’i örnek alınarak hazırlanan 1928 tarihli İmlâ Lûgati TDK’nin kuruluşundan önce yayımlanmasına rağmen Kurumun yayını gibi değerlendirilmiş ve on üç yıl boyunca kullanılmıştır (Yazım Kılavuzu 2005: I, II).

Her ne kadar adı lûgat ise de bu eser, Lâtin harfli şekillerin karşılığında eski harfli şekillerin verildiği bir kelimeler listesidir. Kelimeler eski harflere göre dizilmiştir. Kitabın başındaki ön söz dikkatle okunduğunda o yıllarda Türkçenin imlâ ile ilgili birçok meselesinin henüz farkında bile olunmadığı görülür. Lâtin harflerine geçişin ilk ürünü olması bakımından bu durumu normal karşılamak gerekir. (Zülfikar 1991: 71).

1941 tarihli *İmlâ Kılavuzu*’nda “İmlâ Lûgati’nin İkinci Basımı” açıklamasına yer verilmesi kılavuzun 1928 tarihli *İmlâ Lûgati*’nin devamı sayıldığının bir göstergesidir.

Türkçe, Arapça, Farsça vb. sözcüklerin sonuna eklenen ve renk bildiren kelimelerde “... renginde (olan)”, “... renkte (olan)”, “... renkli” karşılığı kullanılan nispet i’sinin yazımı (س) 1928’den bugüne (bk. EK-1 ve EK-2) Kurum tarafından çıkarılan yazım kılavuzlarında farklı şekillerde yazıla gelmiştir (Doğan 2003: 190, 199).

1928-2005 tarihleri arasındaki yazım kılavuzlarında nispet i’li renk

adlarını nesnel bir şekilde incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, Kurum yayını olmamakla birlikte ilk kılavuz olması nedeniyle 1928 tarihli *İmlâ Lûgati* başlangıç olarak kabul edilmiştir. Çalışmada toplam 14 adet yazım kılavuzu incelenmiş olup bunların 13'ü Kurum yayınıdır. Çalışmada 1948, 1956, 1957 ve 1960 tarihli kılavuzlar nispet i'li renk adları ile ilgili olarak 1941 tarihli *İmlâ Kılavuzu*'ndan farklı bilgilere ve yazıma yer vermedikleri için incelenmemiştir.

1. Yazım Kılavuzları ve Nispet i'si

Nispet i'sinin kullanılmaya başladığı ilk kılavuz olan 1928 tarihli *İmlâ Lûgati*'nde eserin baş kısmına konulan ön söz niteliğindeki bölümde (s. XII) nispet i'li renk adlarının yazımı ile ilgili olarak "Arapça nisbet î – sinden gelen, fakat nisbet değil renk ve şekil gösteren kurşuni, armudi gibi türkçe kelimelerdeki i – lere ise konulmamıştır." ifadesine yer verilmiştir.

Önemli ölçüde 1928 tarihli *İmlâ Lûgati*'ne dayanan ve ikinci baskısı 1941 yılında İbrahim Necmi Dilmen öncülüğünde çıkarılarak 23 yıl kullanılan, üçüncü baskısı 1948, dördüncü baskısı 1956, beşinci baskısı 1957, altıncı baskısı 1960 ve yedinci baskısı 1962 yılında yapılan kılavuzlarda nispet i'si ile ilgili herhangi bir açıklamaya yer verilmediği görülür.

1965 tarihli Yeni *İmlâ Kılavuzu*'nda:

1. Arapça ve Farsça kelimelerin sonuna eklenerek sıfat yapan ve nispet 'i'si denilen uzun 'î', eski *İmlâ Kılavuzunda* kimi kelimelerde uzun, kimi kelimelerde kısa 'i' olarak gösterilmiştir: Millî, ilmî, ferdî, içtimâî, siyasi, medeni... gibi.

Yeni *İmlâ Kılavuzuna* göre bunlar her yerde uzun 'î' olarak yazılacaktır: İçtimâî, siyasi, medenî, millî, ilmî, ferdî, armudî, gümüşî, altunî... gibi." (s.XIV)

2. "Yabancı kelime köklerinden yapılan bir çeşit yabancı sıfat da üzerine uzatma işareti konulan nispet eki î ile kurulur: Medenî, sıhhî, dünyevî, millî, ahlâkî, iktisadî gibi. (s.33)

3. Türkçe kelimelere de bu ekin getirildiği görülür; Gümüşî, armudî, altunî gibi. Bunları i ile yazmak doğru olmaz; Gümüşî, armudi, altuni gibi. Fakat uzatma işaretinin boş yere bir çok yabancı kelimeye konulduğu görülmektedir; Kemâl, sıfât gibi. Bunların uzun okunuşu Türkçeye aykırıdır. (s.33) açıklamalarına yer verilmiştir.

Yeni Yazım (*İmlâ*) Kılavuzu adını taşıyan 1970 tarihli kılavuz da 1965 tarihli kılavuzla hemen hemen aynı görüşü paylaşmaktadır:

1. Arapça ve Farsça sözcüklerin sonuna eklenerek sıfat yapan ve nispet 'i'si denilen uzun 'î' eski *İmlâ Kılavuzunda* kimi sözcüklerde uzun, kimi sözcüklerde kısa 'i' olarak gösterilmiştir: millî, ilmî, ferdî, içtimai, siyasi, medeni... gibi.

Yeni Yazım Kılavuzuna göre bunlar her yerde uzun ‘î’ olarak yazılacaktır: İçtimâî, siyasî, medenî, millî, ilmî, ferdî, armudî, gümüşî, altunî, millîleştirmek, Alevîlik, Şîler... gibi. (s. XIV).

2. Yabancı sözcük köklerinden yapılan bir çeşit yabancı sıfat da üzerine “ ^ ” işareti konulan nispet eki ‘î’ ile kurulur: Medenî, sıhhî, dünyevî, millî, ahlâkî, iktisadî gibi.” (s.32). hükmünden sonra dipnotla gönderme yapılarak “Türkçe sözcüklere de bu ekin getirildiği görülür: gümüşî, armudî, altunî gibi. Bunlar eskiden kurulmuş sözcüklerdir...(s. 32) açıklamasına yer verilmiştir.

Görüldüğü üzere bu açıklamalarda geçen nispet i’li renk adlarından gümüşî ve altunî sözcükleri uzun “î” ile yazılmıştır.

Tarih olarak birbirlerine çok yakın olan 1975 ile 1977 tarihli kılavuzlarda ise nispet i’li sözcüklerin yazımı farklıdır. 1975 tarihli Yeni Yazım Kılavuzu, 1970 tarihli Yeni Yazım (İmlâ) Kılavuzu ile aynı hükümleri taşıırken (s.32), yeniden düzenlenmiş dokuzuncu baskıyı oluşturan 1977 tarihli Yeni Yazım Kılavuzu’nda “Düzeltilme İmi” başlığı altında (s. 47) “Uyarı: Eski ‘nispet i’si ile yazılan sözcüklerden, bu im kaldırılmıştır: milli, siyasi, hukuki, insani, iktisadi... gibi.” açıklamasına yer verilmiştir. 1975 tarihli Yeni Yazım Kılavuzu’nda nispet i’li renk adları uzun î ile yazılırken, 1977 tarihli Yeni Yazım Kılavuzu’nda kısa i’li yazılmıştır. 1981 tarihli Yeni Yazım Kılavuzu’nda da yine “Düzeltilme İmi” başlığı altında 2 nolu uyarı olarak (s. 41) 1977 tarihli Yeni Yazım Kılavuzu’ndaki görüş tekrarlanmıştır.

Prof. Dr. Hasan Eren tarafından hazırlanan 1985 tarihli İmlâ Kılavuzunda ise nispet i’si ile ilgili olarak (s.3):

İmlâ Kılavuzu’nun Yazım Kılavuzu adını alan son baskılarında düzeltme (inceltme, uzatma) işaretinin kaldırılması, yazıda ve söyleyişte büyük sorunlara yol açmıştır. Eski nispet i’si üzerinden bu işaretin kaldırılması, yazı ve söyleyiş sorunlarını bir kat daha artırmıştır. Bu durum karşısında Millî Eğitim Bakanlığı, 1982 yılında bir bildiri yayımlayarak yazışma ve yayınlarda gözlenen aksaklıkları gidermek ve yazılışta birliği sağlamak üzere düzeltme işaretinin kullanılmasını bakanlık teşkilatına bildirmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi 12 Nisan 1982, cilt 45, sayı 2110, s. 166). açıklamasına yer verilmiştir.

1988 tarihli İmlâ Kılavuzu’nda “Sunuş” (s. 3) başlığı altında:

5. Son yıllarda, düzeltme (uzatma, inceltme) işaretinin kullanılmaması sonucu ortaya çıkan karışıklıkları gidermek üzere bu işaretin kullanılması zorunlu olan durumlar, imlâ kuralları bölümünde belirtilmiş, bu gibi kelimeler de sözlük bölümünde düzeltme işaretiyle gösterilmiştir. Bu kuralların dışında, Arapça ve Farsçadan dilimize girmiş kelimelerin doğru söylenmesi için uzun a, i, u harfleri üzerine bu işaretin konması, bir imlâ sorunu olarak düşünülmemiş ve serbest bırakılmıştır.

ve önemli bir yenilik olarak ilk defa 1988 tarihli İmlâ Kılavuzu'nda karşımıza çıkan “Düzeltilme (inceltme, uzatma) işareti” başlığı altında (s. 7-8):

17. Eski nispet i'sini göstermek için düzeltme işareti kullanılır: ahlâkî, iktisadî, insanî, edebî, fikrî, medenî, sıhhî, siyasî, dahilî, haricî, dünyevî gibi. – Böylelikle askeri (asker-i) ve askerî, dini (din-i) ve dinî (= dinsel), ilmi (ilm-i) ve ilmî (= bilimsel), resmi (resm-i) ve resmî gibi biçimlerin karıştırılması önlenmiş olur.

Nispet i'si Türkçe kelimelerde de kullanılır: altunî, bayatî, gümüşî, kurşunî. – Buna karşılık, çengi, çini, harami, külhani, tiryaki gibi örneklerde –î'ler i'ye dönüşmüştür. İfadeleri yer almıştır.

Burada da dikkati çeken nispet i'li renk adlarının altunî, gümüşî ve kurşunî şeklinde uzun î'li yazımlarıdır. 1993 tarihli İmlâ Kılavuzu'nda da nispet i'si ile ilgili olarak aynı görüş (s. 9) tekrarlanmıştır.

1996 tarihli İmlâ Kılavuzu'nda “Ünlüler üzerinde düzeltme işareti” (s. 8) ve 2000 tarihli İmlâ Kılavuzu'nda “Düzeltilme İşareti” başlıkları altında nispet i'si (s. 8) ile ilgili olarak: “*Nispet i'si bazı Türkçe kelimelerde de kullanılır: altunî, bayatî, gümüşî, kurşunî. Bu örneklerde ikinci heceler de uzun söylenir.*” bilgisine yer verildiğini görürüz. 1996 ve 2000 tarihli kılavuzları diğerlerinden ayıran en önemli özellik her iki kılavuzun sonuna nispet i'li sözcüklerin yazımını gösteren birer listenin eklenmesidir.

2005 tarihli Yazım Kılavuzu'nda ise “Düzeltilme İşareti” başlığı altında nispet i'si ile ilgili olarak (s.7):

3. Nispet i'sinin belirtme durumu ve iyelik ekiyle karışmasını önlemek için kullanılır. Böylece (Türk) askeri ve askerî (okul), (İslam) dini ve dinî (bilgiler), (fizik) ilmi ve ilmî (tartışmalar), (Atatürk'ün) resmi ve resmî (kuruluşlar) gibi anlamları farklı kelimelerin karıştırılması da önlenmiş olur.

Nispet i'si alan kelimelere Türkçe ekler getirildiğinde düzeltilme işareti olduğu gibi kalır: millileştirmek, millilik, resmîleştirmek, resmîlik.” açıklamasına yer verilmiş ancak nispet i'li renk adlarına ilişkin örnekler yer almamıştır.

2. Nispet i'li Renk Adları ve Yazım Kılavuzları

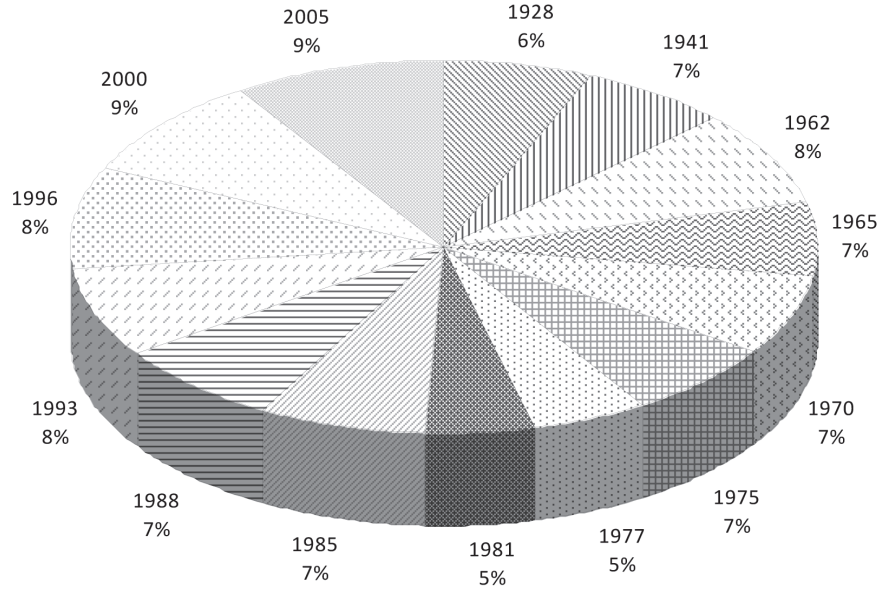
Nispet i'li renk adlarının yazımı ile ilgili ikilik ilk imla denemesi olan 1928 tarihli *İmlâ Lûgati* ile başlamış, 1941 tarihli kılavuzla sürmüştür. 1928 tarihli kılavuzda (bk. EK-1) *erguvanî, fîrfîrî, hakî, kibritî, sincabî* ve *zümürdî* gibi renk adları uzun î ile yazılırken bunun dışındakiler kısa i'li olarak yazılmıştır. Bu ikilik 1941 ve 1962 tarihli kılavuzlarda da devam etmiştir. Örneğin 1941 tarihli İmlâ Kılavuzu'nda olmayan *altuni, angudi, eflâtuni, fındiki, nohudi* renk adlarına 1962 tarihli İmlâ Kılavuzu'nda yer verilmiştir (bk. EK-1). Bunun gibi 1941 tarihli İmlâ Kılavuzu'nda *çividi, demiri, filizi, lâciverdi, tahini* renklerinin

1962 tarihli İmlâ Kılavuzu'nda *çividi, demiri, filizî, lâciverdî, tahinî* şeklinde yazıldıkları görülür (bk. EK-1).

Latin harflerine dayalı Türkiye Türkçesi yazım kurallarının henüz yerine oturmadiğı ve bazı tereddütlerin yaşandığı bu dönemde 1965, 1970 ve 1975 tarihli kılavuzlarda nispet i'li renk adlarının tümü uzun î'li yazılarak bu konuda yazım birliğı sağlanmıştır. Ancak 1977 tarihli Yeni Yazım Kılavuzu ile uzun î'li yazım birliğı yerini kısa i'li yazım birliğine bırakır. Böylece 1977 tarihli Yeni Yazım Kılavuzu'nda nispet i'leri tamamen kaldırılır (Gürses 2001: 175). Nispet i'li renklerin yazımı yönünden 1977 ile 1981 tarihli yazım kılavuzları aynı yapıdadır. 1985 yılında tekrar eskiye dönülür ve bu süreç 1988, 1993, 1996 ve 2000 tarihli kılavuzlarla devam ettirilir (bk. EK-2). Bu tarihlerde nispet i'li renk adları uzun î'li yazılarak yeniden yazım birliğı sağlanır.

2005 tarihli Yazım Kılavuzu'nda ise söz konusu birlik tekrar bozulmuştur. Örneğın *cevizî, filizî, hâkî, laciverdî, neftî* ve *tahinî* sözcükleri uzun î'li, bunların dışındaki nispet i'li renk adları ise kısa i'li yazılmıştır.

Grafik 1. 1928-2005 Yazım Kılavuzlarına Göre Nispet İ'li Renk Adlarının Kullanım Yoğunluğu

3. Varlıklara Veriliş Yönünden Nispet i'li Renk Adları

Türkiye Türkçesinde nispet i'li renk adları daha çok yiyecek ve içecek adlarıyla oluşturulmuştur. Bunu bitkiler, hayvanlar, madenler, çeşitli nesnelere, yanıcı maddeler vb. izlemektedir.

1. Çeşitli Yiyecek Adlarıyla Oluşturulanlar

- 1.1. *Sebzeler*: patlıcanı.
- 1.2. *Meyveler*: limoni.
- 1.3. *Kuruyemişler*: cevizî, fındıki, fıstıki.
- 1.4. *Tahıl ve Baklagiller*: nohudi.
- 1.5. *Baharatlar*: tarçını.
- 1.6. *Hazır Yiyecekler*: tahinî.
- 1.8. *Doğal Yiyecekler*: zeytuni.

2. İçecekler

- 2.1. *Soğuk İçecekler*: şarabi.

3. Bitkiler

- 3.1. *Ağaçlar*: bergamodi, çividi, erguvani, leylaki.
- 3.2. *Ot Cinsi Bitkiler*: filizî, kimyoni, samani.

4. Hayvanlar

- 4.1. *Memeli Hayvanlar*: sincabi.
- 4.2. *Kuşlar*: angudi, kuzguni.

5. Madenler

- 5.1. *Metaller*: altuni, demiri, gümüşü, kurşuni.
- 5.2. *Değerli Taşlar*: zümrüdi.

6. Nesnelere

- 6.1. *Yanıcı Maddeler*: barudi, kibritî, neffî.

7. Tabiatle İlgili Olanlar: ateşî, hâkî, havai mavi.

8. Renklerle İlgili Olanlar: eflatuni, firfiri, laciverdî.

Görüldüğü üzere varlıklara verilişine göre *sincabi*, *angudi* ve *kuzguni* dışında nispet i'li renk adları daha çok cansız nesnelere karşılık gelmektedir.

4. Yapı ve Anlam Yönünden Nispet i'li Renk Adları

Nispet i'li renk adlarını yapı ve anlam yönünden incelerken önce nispet i'li renklerin anlamları için Arap harfleri ile yazılmış *Kamus-ı Türki* (KT, 1978, 2010) ve Mehmed Bahaeddin (Mehmet Baha) tarafından yazılmış olan

Yeni Türkçe Lûgat (YTeL 1997) ile İbrahim Alaeddin Gövsa tarafından Latin harfleriyle yazılmış *Yeni Türk Lûgati*'ni (YTLİ 1930) yeniden gözden geçirip ayrıca 1945 tarihli *Türkçe Sözlük*'ü de dikkate aldık. Bunlardan Dil Encümeni âzâsı olan ve Türk Dil Kurultaylarından ikincisinde Gramer komisyonunda, üçüncüsünde de Umumî Meclis'e katılmış olan Mehmet Bahaeddin tarafından yazılan ilk *Türkçe Lûgat* ilk baskısını 1912 yılında yapmış ve 12 yıl sonra *Yeni Türkçe Lûgat* adıyla ikinci baskısını yapmıştır. Eser aynı zamanda *Lûgat-i Baha* adıyla da anılmaktadır.

Zaman içerisinde meydana gelen anlam farklılıklarına dikkat çekmek için son olarak *Güncel Türkçe Sözlük* ve 2005 tarihli *Türkçe Sözlük*'e başvurduk. Sözcüklerin yazımında ise 2005 tarihli *Yazım Kılavuzu*'ndan yararlandık.

Altuni (altu:ni:)

Türkçe (altın) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. ET ve OT'deki *altûn* yazımına nispet i'sinin eklenmesiyle oluşturulmuştur diyebiliriz (Eren 1999, Gülensoy 2007a). GTS'de "1. Altın rengi. 2. sf. Bu renkte olan." şeklinde tanımlanmıştır.

1928, 1941 ve 1981 tarihli kılavuzlarda yer almamıştır. *Altuni* ve *altunî* olmak üzere iki farklı şekilde yazılmıştır. 2005 tarihli kılavuzda *altuni* şeklinin yanı sıra *altın sarısı*, *altınımı* ve *altını* sözcüklerine de yer verilmiştir.

Angudi (angu:di:)

Türkçe (angut) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. Eski bir sözcüktür. KT'de (1978, 2010) *angitî* ve *angidî* karşılığı olarak "Angit kuşu ve tuğla renginde olan." açıklamasına yer verilmiştir. YTLi 'de (Gövsa 1930) de *angıdı*, *angudi* karşılığı olarak aynı mana verilmiştir. YTeL'de (Bahaeddin 1997) ise *angit* maddesinde "Açık kırmızı renkte bir cins kuş. Angıdı: angit kuşu renginde kumaş vesaire." açıklamasına yer verilmiştir. Yine KT'de (1978, 2010) ve YTLi'de (Gövsa 1930) *angut/angit* "Kazdan büyücek tuğla renginde bir cins kuş." şeklinde açıklanmıştır. *Angudi* için 1945 tarihli TS'de "Angit kuşunun renginde.", GTS ve TS'de (2005) "1. Angut kuşunun rengi. 2. sf. Bu renkte olan." karşılıkları verilmiştir.

Eren'e (1999) göre *angit* "Tüyleri kiremit renginde, ördeğe benzer bir su kuşu."dur. Yerel ağızlarda *angut* ve *angurt* biçimlerine de rastlanır (Eren 1999). DLT'te *angit* "Ördeğe benzer kızıl renkli bir kuş, angit." şeklinde açıklanmıştır (Atalay 1998: 93). Osmanlı Türkçesinde *angit* ve *ankıt* yazımlarına da rastlanır (Gülensoy 2007a). DS'de (1963) *ankut* (III) "Kırmızıya yakın koyu sarı renk." olarak verilmiştir. Yine DS'de (1963) "Bir tür küçük orman kuşu." karşılığı olarak *angut*, *aᅇgut*, *anga*, *angıdı*; "Ördekten daha iri, kiremit renkli bir kuş." karşılığı olarak da *aᅇgıdı*, *angırt*, *angud*, *angult*, *angurt* *angut*, *aᅇgut kazı*, *anıt*, *āᅇk*, *ankıt*, *ankut*, *anrık* sözcükleri yer alır.

1928 tarihli İmlâ Lûgati'nde önce *angudî* ve *angidî* şeklinde verilmiş ardından tashihler kısmında *angudi*, *angıdı* şeklinde yazılmıştır. 1941 ve 1981 tarihli kılavuzlarda yer almamıştır. 1962 ve 2005 tarihli kılavuzlarda *angudi* diğer kılavuzlarda *angudî* şeklinde yazılmıştır.

Ateşî (ateşi:)

Farsça (âteş) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. KT'de (1978, 2010) “Ateş renginde, açık kızıl.” manası verilmiştir. YTeL'de (Bahaeddin 1997) “Ateş renginde.” şeklinde karşılanmıştır. TTS'de (1985) de aynı şekilde tanımlanmıştır.

1975'ten sonraki kılavuzlarda yer almamıştır. *Ateşi* ve *ateşî* olmak üzere iki farklı şekilde yazılmıştır. 1996 yılından itibaren kılavuzlarda *ateş kırmızısı* kavramına yer verilmiştir.

Barudi (baru:di:)

Farsça (bârûd) + Arapça (-i). Somutlaştırmadır. Eski bir sözcüktür. KT (1978, 2010), YTeL (Bahaeddin 1997) ve YTLİ'de (Gövsa 1930) “Barut renginde, koyu zeytunî.” karşılığı verilmiştir. 1945 tarihli TS'de “Barut renginde.”; GTS ve TS'de (2005) “1. Koyu gri renk. 2. sf. Bu renkte olan.” şeklinde açıklanmıştır.

Bütün yazım kılavuzlarında vardır. *Barudi* ve *barudî* olmak üzere iki farklı şekilde yazılmıştır. 2005 Yazım Kılavuzunda *barudi*'nin yanında *barut esmeri* ve *barut rengi* de mevcuttur.

Bergamodi (bergamodi:)

İtalyanca (bergamotto) + Arapça (-i). Somutlaştırmadır. 1945 tarihli TS'de “Güzel kokulu bir esans çıkarılan, turunçgillerden bir çeşit.”; GTS ve TS'de (2005) “1. Sarımsı pembe rengi. 2. sf. Bu renkte olan.” karşılığı verilmiştir. *Bergamot* turunçgillerden bir ağaç olup *bergamot* sözcüğü aynı zamanda bu ağacın kabuklarından reçel yapılan ve esans çıkarılan meyvesini karşılamaktadır. YTLİ'de (Gövsa 1930) de *bergamot* “Portakal cinsinden güzel kokulu bir meyva.” olarak açıklanmıştır.

1928 tarihli İmlâ Lûgati'nden itibaren *bergamot* sözcüğü kılavuzlarda yer almasına rağmen *bergamodi* yazımı 2000 yılına kadar yazım kılavuzlarına girmemiştir. 2000 tarihli kılavuzda *bergamodî*, 2005 tarihli kılavuzda ise *bergamodi* şeklinde yazılmıştır.

Cevizî (cevi:zi:)

Arapça (ceviz) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. GTS'de “1. Ceviz ağacının gövdesi kesilince kesikte görülen koyu kahve renk. 2. Ceviz meyvesinin yeşil kabuğunun kaynatılmasından elde edilen kahve rengi.” olarak açıklanmıştır. TS'de (1988) *cevizî* maddesine yer verilmezken, TS'de (2005) “Cevizden yapılmış veya cevizi andıran.” şeklinde açıklanmıştır.

1928-1981 tarihleri arasındaki yazım kılavuzlarında yoktur. İlk olarak

1985 yazım kılavuzunda yer almıştır. *Cevizî* şeklinde tek şekilli olarak yazıldığı görülür.

Çividi (çivi:di:)

Türkçe (çivit) + Arapça (-i). Somutlaştırmadır. OT'de *cüvüt*, *çüvüt*, *çüwüt* 'boya' karşılığı kullanılmıştır. DLT'te *kızıl çüwüt* (kızıl boya, zincifre, sülegen), *al çüvüt* (al boya), *kök çüvüt* (lâcivert boya), *yaşıl çüvüt* (yeşil boya) ve *sarığ çüvüt* (sarı boya, zırnik) yazımlarına da yer verilmiştir. OT'de esasen *çüvüt* sözcüğüyle bu renklerin hepsi karşılanırdı (Atalay 1999: 162). Çivit "Eskiden çivit otundan, bugün yapay yollarla elde edilen mavi renkli, sarılığını gidermek için çamaşırın son suyuna karıştırılan toz boya." demektir (Eren 1999).

KT'de (1978, 2010) *çividi* şekli olmamakla birlikte *çivit* sözcüğü "Çivit yahut çığıt ve galatı çivid. Hint'te ve Yemen'de hâsıl olan bir nebattan çıkarılan koyu mavi boya, ki sarılığını kaybettirmek için az miktarda çamaşıra da konur." ve YTeL'de "Hint'te ve Yemen'de çıkan koyu mavi boya." açıklamasına yer verilmiştir. YTLi'de (Gövsa 1930) *çividi* "Çivit rengi." olarak karşılanmıştır. 1945 tarihli TS'de "Çivit renginde olan. Çividî mavi."; GTS'de ve TS'de (2005) "1. Çivit rengi. 2. sf. Bu renkte olan." şeklinde açıklanmıştır.

Bütün yazım kılavuzlarında yer almıştır. 1928 tarihli İmlâ Lûgati'nde önce *çividî*, tashihler kısmında ise *çividi* şeklinde yer almıştır. Kılavuzlarda *çividi* ve *çividî* olmak üzere iki farklı şekilde yazılmıştır. 2005 Yazım Kılavuzunda *çividi*'nin yanı sıra *çivit mavisî* ve *çivit rengi* kavramlarına da yer verilmiştir.

Demiri (demiri:)

Türkçe (demir) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. Eski bir sözcüktür. KT'de (1978, 2010) "Demir rengine çalar kır." karşılığı verilmiştir. KT'de verilen "Demirî bir çift at; demirî kır." örnekleri bu rengin at donu/rengi olduğunu göstermektedir. YTLi'de (Gövsa 1930) *demirî* karşılığı olarak yer verilen "Demir rengine çalar kır [at]." açıklaması da bu görüşü desteklemektedir. Aynı şekilde YTeL'de (Bahaeddin 1997) *demiri* sözcüğü "Demir renginde olan." ve *demiri kır* "Demir rengine çalan kır (at)." olarak açıklanmıştır. Sözcüğe GTS'de "1. Gri. 2. sf. Bu renkte olan." ve TS'de (2005) ise "1. Demir mavisî, gri. 2. sf. Bu renkte olan." karşılığı verilmiştir.

1965, 1970, 1975, 1981, 1985, 1988, 1993 tarihli kılavuzlarda yer almamıştır. 1928 tarihli İmlâ Lûgati'nde önce *demirî* tashihler kısmında ise *demiri* şeklinde yazılmıştır. 1941 ile 2005 tarihli kılavuzlarda *demiri* diğer kılavuzlarda *demirî* olmak üzere iki farklı şekilde yazılmıştır.

Eflatuni (eflâ:tu:ni:, I ince okunur)

Arapça (eflâtûn) + Arapça (-î). Somutlaştırma yoluyla yapılmamış renk adlarındandır. KT'de (1978, 2010) "Leylakî ile erguvanî arasında, açık mora

çalar bir renk.” ve YTeL’de (Bahaeddin 1997) “Açık mora çalan renkte, leylaki ile erguvani arasında.” şeklinde açıklanmıştır. GTS’de ise “1. Eflatun rengi. 2. sf. Bu renkte olan.” karşılığı verilmiştir.

1928 ile 1941 tarihli kılavuzlarda yer almamıştır. Kılavuzlarda *eflâtuni*, *eflatunî*, *eflatuni*, *eflâtunî* olmak üzere dört farklı şekilde yazılmıştır. 2005 Yazım Kılavuzu’nda *eflatuni* yazımının yanında *eflatunumsu* yazımına da yer verilmiştir.

Erguvani (erguva:ni:)

Farsça (ergavân) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. KT’de (1978, 2010) “Erguvan çiçeği renginde, güzel parlak kızıl, ercûvânî.”, YTeL’de (Bahaeddin 1997) “Erguvan çiçeği renginde, güzel ve parlak kızıl, menekşe rengine yakın koyu kırmızı, fırfırı.”, YTLi’de (Gövsa 1930) “Erguvan çiçeği renginde güzel ve parlak kızıl.”, TS’de (1945) “Erguvan çiçeği renginde; eflâtun ile kırmızı arası.”, GTS’de “1. Erguvan rengi. 2. sf. Bu renkte olan.” ve TS’de (2005) “1. Eflatunla kırmızı arası renk. 2. sf. Bu renkte olan.” karşılıkları verilmiştir.

Bütün kılavuzlarda yer almıştır. *Erguvanî* ve *erguvani* olmak üzere iki farklı yazımı vardır.

Fındıki (fındıki:)

Arapça (funduk) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. KT’de (1978, 2010) ve YTeL’de (Bahaeddin 1997) “Fındıkkabuğu renginde.”, YTLi’de (Gövsa 1930) “Fındıkkabuğu rengi.”, TS’de (1945) “Fındıkkabuğu rengi.” GTS’de “1. Fındıkkabuğu.” ve TS’de (2005) “1. Fındıkkabuğu rengi. 2. sf. Bu renkte olan.” şeklinde karşılanmıştır.

1941, 1977 ve 1981 tarihli kılavuzlarda yer almamıştır. Kılavuzlarda *findıkı*, *findıki* ve *findıkî* olmak üzere üç farklı şekilde yazılmıştır.

Fıstıki (fıstıki:)

Arapça (fustuk) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. KT’de (1978, 2010) “Şam fıstığının içi renginde olan, açık yeşil”, YTeL’de (Bahaeddin 1997) “Fıstık renginde olan, açık yeşil.”, YTLi’de (Gövsa 1930) “Şam fıstığı renginde, açık yeşil.”, TS’de (1945) “Fıstık rengi, açık yeşil.”, TS’de (1988) “1. Sarıya çalan açık yeşil renk. 2. Bu renkte olan, açık yeşil renk.” ve TS’de (2005) “1. Sarıya çalan açık yeşil renk. 2. sf. Bu renkte olan.” şeklinde tanımlanmıştır.

Bütün kılavuzlarda vardır. *Fıstıki*, *fıstıki* ve *fıstıkî* olmak üzere üç farklı şekli vardır.

Filizî (filizi:)

Yunanca (filiz) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. KT’de (1978, 2010) filizî şeklinde yer almamakla birlikte *asma filizi* “Açık fıstıkî renk.” olarak açıklanmıştır. YTLi’de (Gövsa 1930) “Açık fıstıkî renk.”, TS’de (1945) “Asma

filizi rengi, açık yeşil.”, GTS’de “1. Filiz rengi. 2. sf. Bu renkte olan.” ve TS’de (2005) “1. Asma filizinin rengi, açık yeşil renk. 2. sf. Bu renkte olan.” karşılığı verilmiştir.

Bütün kılavuzlarda vardır. *Filizi* ve *filizî* olmak üzere iki farklı şekilde kullanılmıştır.

Firfiri (firfiri:)

Arapça (firfir) + Arapça (-î). Somutlaştırma yoluyla oluşturulmamıştır. KT’de (1978, 2010) “Parlak kızıl, erguvan.” manası verilmiştir. YTeL’de (Bahaeddin 1997) “Menekşeye yakın koyu kırmızı renkte, erguvani.” şeklinde karşılanmıştır. YTLi’de (Gövsa 1930) “Parlak kızıl renk, erguvani.”, TS’de (1945) “Parlak kızıl renk.”, GTS ve TS’de (2005) “1. Parlak kızıl renk. 2. sf. Bu renkte olan.” şeklinde tanımlanmıştır.

1965, 1977, 1981, 1985, 1988 ve 1993 tarihli kılavuzlarda yer almamıştır. *Firfirî* ve *firfiri* olmak üzere iki farklı şekli mevcuttur.

Gümüşi (gümü:şi:)

Türkçe (gümüş) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. KT’de yoktur. ET ve OT’de *kümüş* şeklinde karşımıza çıkar (Eren 1999). 1945 tarihli TS’de *gümüşü* şeklinde yazılan sözcüğün anlamı “Gümüş rengi.” şeklinde açıklanmıştır. GTS ve TS’de de (2005) “1. Gümüş rengi. 2. Bu renkte olan.” karşılıkları verilmiştir.

1941 ve 1962 tarihli kılavuzlarda *gümüşi*, *gümüşü* ve 1965 kılavuzunda *gümüşî*, *gümüşü* olmak üzere iki farklı şekilde yazılmıştır. 1928 ve 1981 tarihli kılavuzlarda yer almamıştır. *Gümüşi*, *gümüşü* ve *gümüşî* olmak üzere üç farklı yazımı mevcuttur. 2005 Yazım Kılavuzunda *gümüşi*’nin yanı sıra *gümüş grisi* ve *gümüş rengi* kavramları da yer alır.

Hâkî (ha:ki:)

Farsça (hâk) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. KT’de (1978, 2010) “Toprağa mensup ve müteallik veya topraktan ibaret olan, dünya adamı, beşer.” manası verilmiştir. Renk anlamı yoktur. YTLi’de (Gövsa 1930) KT’den (1978, 2010) farklı olarak “Toprağa mensup ve müteallik olan, topraktan ibaret bulunan. Toprak rengi.” şeklinde açıklanmıştır. 1945 tarihli TS’de “ ‘Toprakla ilgili’ demek ise de dilimizde ‘yeşile çalar koyu sarı’ anlamına kullanılır. Hakî elbise.” şeklinde açıklanmıştır. GTS ve TS’de (2005) “1. Yeşile çalan toprak rengi. 2. sf. Bu renkte olan.” karşılıkları verilmiştir.

Bütün yazım kılavuzlarında vardır. 1965 tarihli Yeni İmlâ Kılavuzu’nda sözcük önce hakî şeklinde yazılmış, ardından düzeltme cetvelinde hâkî şeklinde gösterilmiştir. Kılavuzlarda *hakî*, *haki* ve *hâkî* olmak üzere üç farklı şekilde yer almıştır.

Havai Mavi

Arapça *heva* ve *mâ’i* sözcükleriyle oluşturulmuş bir somutlaştırmadır.

KT'de (1978, 2010) *havaî* "Hava renginde, açık gök." ve *havaî mavi* "Açık mavi." şeklinde karşılanmıştır. Yalnızca *havaî* sözcüğünün yer aldığı YTLi'de (Gövsa 1930) ise "Havaya mensup ve müteallik. Hava renginde, açık gök, açık mavi..." şeklinde açıklanmıştır. TS'de (1945) *havai* sözcüğünün karşılığı olarak "1. Gök renginde. Havai mavi." açıklamasına yer verilmiştir. GTS'de "1. Göğün rengi, açık mavi. 2. sf. Bu renkte olan." karşılığı verilmiştir.

Nispet i'li renk adları içerisinde iki sözcük ile oluşturulmuş tek renktir. İlk olarak 1996 tarihli kılavuzda yer almıştır. *Havaî mavi* ve *havai mavi* olmak üzere iki farklı şekilde yazılmıştır.

Kibrîtî (kibrîti:)

Arapça (kibrît) + (-î). Somutlaştırmadır. Eski ve ağızlarda kullanımdan düşmüş bir sözcüktür. KT'de (1978, 2010) "Kükürt renginde, açık sarı.", YTeL'de (Bahaeddin 1997) "Kükürde mensup, kükürt renginde, açık sarı.", YTLi'de (Gövsa 1930) "Kükürde mensup ve müteallik. Kükürt renginde, açık sarı." şeklinde açıklanmıştır. TAS'ta (1998a: 535) ve ATS'de de (1998b: 484) benzer olarak "schwefelgelb" yani "kükürt sarısı" karşılığı verilmiştir.

1928, 1941 ve 1962 tarihli kılavuzlarda *kibrîti* şeklinde yazılmıştır. 1962 yılından sonraki kılavuzlarda görülmez.

Kimyoni (kimyo:ni:)

Arapça (kemmûn) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. Eski bir sözcüktür. KT'de (1978, 2010) "Kimyon renginde, açık zeytinî.", YTeL'de (Bahaeddin 1997) "Açık zeytuni." ve YTLi'de (Gövsa 1930) "Açık zeytuni renk." karşılığı verilmiştir. TS'de (1945) "Açık zeytin renginde olan."; GTS'de "1. Kimyon rengi. 2. sf. Bu renkte olan." ve TS'de (2005) "1. Kahverengiye çalan yeşil renk. 2. Bu renkte olan." şeklinde tanımlanmıştır.

Bütün kılavuzlarda mevcuttur. *Kimyoni* ve *kimyonî* olmak üzere iki farklı yazımı vardır.

Kurşuni (kurşu:ni:)

Türkçe (kurşun) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. Türkçe olan 'kurşun' sözcüğü OT'de *koruşjîn* olarak geçer. DLT'te karşımıza çıkan *koşûn* sözcüğü Oğuzlarda *korşûn* şeklinde kullanılmıştır (Eren 1999, Gülensoy 2007). KT'de (1978, 2010) "Kurşun renginde, açık kül renginde, sincabî.", YTeL'de (Bahaeddin 1997) "Kurşun renginde." ve YTLi'de (Gövsa 1930) benzer olarak "Kurşun madenin renginde olan, açık kül rengi, sincabi." şeklinde karşılanmıştır. TS'de (1945) "Kurşun rengi, koyu kül rengi.", GTS ve TS'de (2005) "1. Koyu kül rengi, kurşun rengi. 2. sf. Bu renkte olan." karşılıkları verilmiştir.

Bütün kılavuzlarda yer almıştır. *Kurşuni* ve *kurşunî* olmak üzere iki farklı şekli vardır. 2005 Yazım Kılavuzu'nda *kurşuni* sözcüğünün yanı sıra *kurşun*

grisi ve kurşun rengi kavramlarına da yer verildiği görülür.

Kuzguni (kuzgu:ni:)

Türkçe (kuzgun) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. Eski bir sözcüktür. Eski Türkçede Uygurlar tarafından “kara karga” karşılığı verilmiştir. Aynı zamanda OT’de DLT’te de geçer (Gülensoy 2007). KT’de (1978, 2010) ve *kuzgun* sözcüğünün “iri kara karga” şeklinde karşılandığı YTLi’de (Gövsa 1930) “Pek siyah, koyu siyah.” karşılığı verilmiştir. *Kuzgun* sözcüğünün “Büyük kara karga.” olarak açıklandığı YTeL’de (Bahaeddin 1997) de *kuzguni*’ye “Koyu siyah.” karşılığı verilmiştir. Sözcük benzer şekilde TS’de (1945) “Kuzgun rengi, simsiyah.”; GTS ve TS’de (2005) “Çok koyu, kara.” şeklinde açıklanmıştır.

Bütün kılavuzlarda yer almıştır. *Kuzguni* ve *kuzgunî* şekillerinde yazılmıştır. 2005 tarihli Yazım Kılavuzu’nda *kuzguni* şeklinin yanı sıra *kuzguni siyah* kavramına da yer verilmiştir.

Laciverdî (la:civerdi:, l ince okunur)

Farsça (Lâcverd) + Arapça (-î) şeklinde oluşturulmuştur. Nispet i’li renk adları içerisinde somutlaştırma yoluyla oluşturulmamış üçüncü renktir. KT’de (1978, 2010) “Lâcivert taşı renginde, koyu mavi.”, YTeL’de (Bahaeddin 1997) “Koyu mavi.”, YTLi’de (Gövsa 1930) “Lâcivert renginde, koyu mavi.”, GTS’de “Lacivert renkte, lacivert renkli.” ve TS’de (2005) “Lacivert renkli, laciverde çalan.” karşılıkları verilmiştir.

1965, 1970, 1975, 1977, 1981, 1985, 1988 ve 1993 tarihli kılavuzlarda yer verilmemiştir. *Lâciverdî* ve *laciverdî* olmak üzere iki farklı yazımı vardır.

Leylaki (leyla:ki:, l ince okunur)

Arapça (leylâk) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. Eski bir sözcüktür. GTS ve TS’de (2005) “1. Leylak rengi. 2. sf. Bu renkte olan.” şeklinde açıklanmıştır.

1928, 1965, 1970, 1975, 1977 ve 1981 tarihli kılavuzlarda yer almamıştır. *Leylâki*, *leylâkî* ve *leylaki* olmak üzere üç farklı şekilde yazılmıştır.

Limoni (limo:ni:)

Yunanca (limon) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. KT’de (1978, 2010) “Limon renginde, açık ve az yeşile çalar sarı.”, YTeL’de (Bahaeddin 1997), “Limon renginde, az yeşile çalar açık sarı.” ve YTLi’de (Gövsa 1930) “Yeşile çalar açık sarı renk. [s] Açık sarı.” karşılığı verilmiştir. TS’de (1945) “1. Limon gibi pek az yeşile çalan açık sarı.”; GTS’de “1. Limon rengi. 2. sf. Bu renkte olan.” ve TS’de (2005) “1. Limon rengi, yeşile çalan açık sarı. 2. sf. Bu renkte olan.” şeklinde açıklanmıştır.

Bütün kılavuzlarda mevcuttur. *Limoni* ve *limonî* olmak üzere iki farklı şekilde yazılmıştır. 2005 tarihli Yazım Kılavuzu’nda *limoni* yanında *limon sarısı* kavramı da yer alır.

Nefî (nefti:)

Farsça (neft) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. KT'de (1978, 2010) "Neft yağı renginde yani koyu yeşil ile kahve renkleri arasında bir reng-i mahsûsda olan.", YTeL'de (Bahaeddin 1997) "Neft yağı renginde, koyu yeşil." ve YTLi'de (Gövsa 1930) "Koyu yeşil ile kahverengi arasında bir renk." şeklinde açıklanmıştır. TS'de (1945) "Siyaha yakın koyu yeşil.", GSTS'de (1968) "(Resim) Maviye çalan koyu yeşil.", GTS'de "Siyaha yakın koyu yeşil." ve TS'de (2005) "1. Siyaha yakın koyu yeşil. 2. Bu renkte olan." karşılıkları verilmiştir.

1928 İmlâ Lûgati'nde yoktur. *Neftî* ve *nefti* olmak üzere iki farklı şekilde yazılmıştır.

Nohudi (nohu:di:)

Farsça (nohûd) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. TS'de (1945) "Nohut renginde.", GTS'de "1. Nohut rengi. 2. sf. Bu renkte olan." ve TS'de (2005) "1. Kirli veya donuk sarı renk. 2. sf. Bu renkte olan." karşılıkları verilmiştir.

1928 ve 1941 tarihli kılavuzlarda yoktur. *Nohudi* ve *nohudî* olmak üzere iki farklı yazımı vardır.

Patlıcani (patlıca:ni:)

Arapça (bâdincân) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. GTS ve TS'de (2005) "1. Patlıcan rengi. 2. sf. Bu renkte olan." şeklinde açıklanmıştır.

İlk defa 1985 tarihli kılavuzda yer almıştır. *Patlıcanî* ve *patlıcani* olmak üzere iki farklı şekilde yazılmıştır.

Samani (sama:ni:)

Türkçe (saman) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. KT'de (1978, 2010) "Saman renginde olan, kül rengiyle açık sarı arasında." ve YTLi'de benzer olarak (Gövsa 1930) "Saman renginde olan, kül rengiyle açık sarı arasında bir renk." şeklinde karşılanmıştır. TS'de (1945) "Saman rengi, açık sarı.", GTS'de "1. Saman rengi. 2. sf. Bu renkte olan." ve TS'de (2005) "1. Saman rengi, açık sarı. 2. sf. Bu renkte olan." manaları verilmiştir.

Bütün kılavuzlarda vardır. *Samani* ve *samanî* olmak üzere iki farklı şekilde yazılmıştır. 2005 tarihli Yazım Kılavuzu'nda *samani* sözcüğünün yanı sıra *saman rengi* ve *saman sarısı* kavramları da vardır.

Sincabi (sinca:bi:)

Farsça (sincâb) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. KT'de (1978, 2010) ve YTeL'de (Bahaeddin 1997) "Sincap renginde, koyu kurşuni." ve benzer olarak YTLi'de (Gövsa 1930) "Sincap renginde koyuca kurşunî." olarak açıklanmıştır. TS'de (1945) "Kahverengi ile kurşun rengi arasında bir renk.", GTS'de "1. Sincap rengi. 2. sf. Bu renkte olan." ve TS'de (2005) "1. Kahverengi ile kurşun

rengi arasında olan renk. 2. sf. Bu renkte olan.” şeklinde karşılanmıştır.

1977 ve 1981 tarihli kılavuzlarda yer almamıştır. *Sincabî* ve *sincabi* olmak üzere iki farklı şekilde yazılmıştır.

Şarabi (şara:bi:)

Arapça (şerâb) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. GTS ve TS’de (2005) “1. Kırmızı şarap rengi. 2. sf. Bu renkte olan” şeklinde karşılanmıştır.

1928 ve 1941 tarihli kılavuzlarda yer almamıştır. *Şarabi* ve *şarabî* olmak üzere iki farklı şekilde yazılmıştır. 2005 tarihli Yazım Kılavuzu’nda *şarap rengi* kavramına da yer verilmiştir.

Tahinî (tahi:ni:)

Arapça (tahîn) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. KT’de (1978, 2010) “Tahin yani darı unu veya tahin helvası rengine olan, kül rengine.”, YTeL’de (Bahaeddin 1997) “Tahin rengine olan tahin rengi.” ve YTLi’de (Gövsâ 1930) “Tahin rengine olan, kül rengi.” şeklinde açıklanmıştır. TS’de (1945) “Tahin rengi, kirli açık sarı.”, GTS ve TS’de (2005) “1. Tahin rengi. 2. sf. Bu renkte olan.” karşılığı verilmiştir.

1928 tarihli İmlâ Lûgatinde önce *tahinî* şeklinde yazılmış ardından tashihler kısmında *tahini* şeklinde gösterilmiştir. Bütün kılavuzlarda yer almıştır. *Tahini* ve *tahinî* olmak üzere iki farklı şekilde yazıldığı görülür. 2005 tarihli Yazım Kılavuzu’nda *tahinî* yazımının yanı sıra *tahin rengi* de vardır.

Tarçını (tarçı:ni:)

Farsça (dârçîn) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. Eski bir sözcüktür. KT’de *tarçın* sözcüğü *darçın* şeklinde karşılanmıştır. Ancak eserde *tarçinî* maddesine yer verilmemiştir. *Tarçın* “Bir ağaç ve bunun bahar gibi kullanılan kabuğu.”dur (Eren 1999). GTS’de “1. Tarçın rengi. 2. sf. Bu renkte olan.” ve TS’de (2005) “1. Sarı ile kahverengi arası bir renk. 2. sf. Bu renkte olan.” şeklinde açıklanmıştır.

İlk olarak 1993 tarihli İmlâ Kılavuzu’nda yer almıştır. *Tarçinî* ve *tarçini* olmak üzere iki farklı şekilde yazılmıştır.

Zeytuni (zeytu:ni:)

Arapça (zeytûn) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. Eski bir sözcüktür. KT’de (1978, 2010) “Zeytin rengine az kahverengine ve fıstıkîye mail koyu yeşil renkte olan.”, YTeL’de (Bahaeddin 1997) “Siyaha mail koyu yeşil renkte olan.” ve YTLi’de “Zeytin rengine, biraz kahverengine mail koyu yeşil renkte olan.” şeklinde açıklanmıştır. TS’de (1945) “Az kahverengine çalan yeşil.”, GTS’de “1. Zeytin rengi. 2. Bu renkte olan.” ve TS’de (2005) “1. Kahverengiye yakın yeşil renk. 2. sf. Bu renkte olan.” karşılıkları verilmiştir.

Bütün kılavuzlarda yer almıştır. *Zeytuni* ve *zeytunî* olmak üzere iki farklı şekilde yazılmıştır. 2005 tarihli Yazım Kılavuzu’nda *zeytuni*’nin yanı sıra *zeytin*

rengi de vardır.

Zümrüdi (zümrüdi:)

Arapça (zumurrud) + Arapça (-î). Somutlaştırmadır. Eski bir sözcüktür. KT'de (1978, 2010) *zümürüdi* ve *zümürüdin* ve YTLi'de (Gövsä 1930) *zümrüdi*, *zümrüdin* sözcükleri “Zümrüt renginde, zümrüt gibi yemyeşil.” olarak karşılanmıştır. YTeL'de (Bahaeddin 1997) ise *zümrüt* “Zümrüt renginde olan.” ve *zümrüdin* “Zümrüt gibi yeşil olan.” şeklinde açıklanmıştır. GTS'de “1. Zümrüt yeşili. 2. sf. Bu renkte olan.” ve TS'de (2005) “1. Zümrüt rengi, koyu yeşil. 2. sf. Bu renkte olan.” karşılığı verilmiştir.

1965, 1970, 1975, 1977, 1981 ve 1985 tarihli kılavuzlarda yoktur. *Zümrüdi* ve *zümrüdi* olmak üzere iki farklı şekilde yazılmıştır. 2005 tarihli Yazım Kılavuzu'nda *zümrüdi*'nin yanı sıra *zümrüt yeşili* kavramının da olduğu görülür.

Sonuç

Anlam yönünden incelediğimiz nispet i'li renk adlarında *Kamus-ı Türki*, *Yeni Türkçe Lügat* ve *Yeni Türk Lügati*'nde küçük farklılıklar olmakla birlikte bunlar sözcüklerin anlamlarını değiştirecek boyutta değildir. Benzeri durum 1945 tarihli *Türkçe Sözlük* ve *Güncel Türkçe Sözlük* ile 2005 tarihli *Türkçe Sözlük* için de geçerlidir.

Yıllara dayalı olarak nispet i'li renk adlarının kılavuzlardaki sayısının da değişkenlik gösterdiği ve sonuç olarak arttığı gözlenmektedir. Buna göre İL 1928'de 22, İK 1941'de 23, İK 1962'de 29, YİK 1965'de 23, YYK 1970'de 24, YYK 1975'de 24, YYK 1977'de 17, YYK 1981'de 17, İK 1985'de 25, İK 1988'de 26, İK 1993'de 27, İK 1996'da 31, İK 2000 ve YK 2005'de 32 nispet i'li renk adı bulunmaktadır.

Günümüzde Türkiye Türkçesinde 14 adet Arapça (cevizî, eflatuni, findiki, fıstıki, fırfırı, havai mavi, kibritî, kimyoni, leylaki, patlıcanı, şarabi, tahinî, zeytuni, zümrüdi), 9 adet Farsça (ateşî, barudî, erguvani, hâkî, laciverdî, nefî, nohudi, sincabi, tarçını), 8 adet Türkçe (altuni, angudi, çividi, demiri, gümüşi, kurşuni, kuzguni, samani), 2 adet Yunanca (filizî, limoni) ve 1 adet İtalyanca (bergamodi) nispet i'li renk adı bulunmaktadır. Bunun gibi Kaymaz'ın (1997: 270-274) tespit ettiği ancak eskimiş, ağızlarda kullanımdan düşmüş eski sözlüklerde karşımıza çıkan birçok nispet i'li renk adının da bugün yazım kılavuzlarımızda yer almadığı görülmektedir. *Çadırî* (a particular color of green), *gövezi* (koyu kırmızı, vişne çürüğü renk, gök mavisi), *gülgani* (şekerrenk), *kiremidî* ve *mercanî* bunlara örnek gösterilebilir. Örneğin *kiremidî* sözcüğü hiçbir kılavuzda yer almazken onu karşılar nitelikteki *kiremit rengi* 1993'ten sonraki kılavuzlarda yer almıştır. Diğer yandan yazım kılavuzlarında hiçbir şekilde yer almayan *mercanî* sözcüğüne karşılık olarak 1996 tarihinden itibaren *mercan yeşili* kavramına yer verilmiştir.

Türkçe, Farsça, Arapça Yunanca ve İtalyanca sözcüklere eklenerek yeni sözcükler üreten nispet i'si son derece yaygın olmakla birlikte nisbet i'li her sözcük renk anlamı taşımamaktadır. Örneğin *buğdayî, kâfurî, leylî, safravî, seherî, siyahî, sümbüli, şalgamî, zencî, zifirî* gibi.

Yaygın bir kullanıma sahip nispet i'si yeni sözcük türetmede her kelimeye uyum sağlayamamaktadır. Örneğin genel ağda (internet) *portakal rengi*'ni karşılamak için *portakali* yazımına rastlanırken yazım kılavuzlarımızda *portakali/portakalî* sözcüğüne yer verilmemiştir. Yazım kılavuzlarımızda *portakali* yerine 1996 yılından beri *portakal rengi* kavramı yer almaktadır.

Kısaltmalar

ATS	: Almanca Türkçe Sözlük
bk.	: Bakınız
DS	: Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü
ET	: Eski Türkçe
GSTS	: Güzel Sanatlar Terimleri Sözlüğü
GTS	: Güncel Türkçe Sözlük
İK	: İmlâ Kılavuzu
İL	: İmlâ Lûgati
KT	: Kamus-ı Türkî
OT	: Orta Türkçe
sf.	: Sıfat
TAS	: Türkçe Almanca Sözlük
TDK	: Türk Dil Kurumu
TS	: Türkçe Sözlük
TTS	: Temel Türkçe Sözlük
vb.	: Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve
bunun gibi.	
YİK	: Yeni İmlâ Kılavuzu
YK	: Yazım Kılavuzu
YTeL	: Yeni Türkçe Lûgat
YTLi	: Yeni Türk Lûgati
YYK	: Yeni Yazım Kılavuzu

Kaynaklar

- ATALAY, Besim (çev.) (1998), *Divanü Lûgati't-Türk Tercümesi*, C.1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ATALAY, Besim (çev.) (1999), *Divanü Lûgati't-Türk Tercümesi*, C.3, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BAHAEDDİN, Mehmed (1997), *Yeni Türkçe Lûgat*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- DOĞAN, Enfel (2003), "Türkiye Türkçesinde Nispet Ekini Karşılama Yolları", *İÜEF, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXX, İstanbul, s. 189-207.
- EREN, Hasan (1999), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, 2. Baskı, Ankara.
- GÖVSA, İbrahim Alâettin (1930), *Yeni Türk Lûgati*, Cilt 1-2, Amedî Matbaası, İstanbul.
- GÜLENSOY, Tuncer (2007), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, C.1, A-N, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- GÜRSES, Reşide (2001), "Türk Dilinin Telâffuzu ve İmlâsı Üzerine Bazı Düşünceler (Düzeltilme, İnceltme ve Uzatma İşareti Olarak Adlandırılan (^) İşareti)", *Türk Yurdu*, Cilt 21, Sayı: 162-163, s. 175-176.
- İMLÂ KILAVUZU (1941), İmlâ Lûgati'nin İkinci Basımı, T.D.K., Cumhuriyet Basımevi, İstanbul.
- İMLÂ KILAVUZU (1962), Türk Dil Kurumu Yayınlarından, Sayı: 192, Yedinci Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- İMLÂ KILAVUZU (1985), Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 525, Hazırlayan: Prof. Dr. Hasan Eren, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara.
- İMLÂ KILAVUZU (1988), Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 525, Gözden Geçirilmiş Yeni Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- İMLÂ KILAVUZU (1993), Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 525, Gözden Geçirilmiş Yeni Baskı, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara.
- İMLÂ KILAVUZU (1996), Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 525, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş Yeni Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- İMLÂ KILAVUZU (2000), Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 525, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş Yeni Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- İMLÂ LÛGATİ (1928), Dil Encümeni Tarafından Tertip Edilmiştir, Devlet Matbaası, İstanbul.
- KAYMAZ, Zeki (1997), "Türkiye Türkçesi ve Ağızlarında Renk Bildiren Kelimelerin Kullanılışı ve Sistematiği", *TDAY, Belleten*, Ankara, s. 251-341.
- PARLAKYILDIZ, Hayrettin (2008), "Atatürk ve İmlâ", *Turkish Studies, International Periodical Fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 Fall 2008, s. 536-547.
- STEUERWALD, Karl (1998a), *Türkçe Almanca Sözlük*, ABC Kitabevi, İstanbul.
- STEUERWALD, Karl (1998b), *Almanca Türkçe Sözlük*, ABC Kitabevi, İstanbul.
- ŞEMSETTİN SAMİ (1978), *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- ŞEMSETTİN SAMİ (2010), *Kamus-ı Türkî*, (hzl. Paşa Yavuzarslan) Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TEMEL TÜRKÇE SÖZLÜK (1985), Sâdeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kâmûs-ı Türkî, C. 1, A-F, İstanbul.

- TÜRKÇE SÖZLÜK (1945), Türk Dil Kurumu, C.III, I., Türk Dil Kurumu Lûgat Kolu Çalışmalarıyla Hazırlanmıştır, Cumhuriyet Basımevi, İstanbul.
- TÜRKÇE SÖZLÜK (1988), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TÜRKÇE SÖZLÜK (1998), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TÜRKÇE SÖZLÜK (2005), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TÜRKİYE’DE HALK AĞZINDAN DERLEME SÖZLÜĞÜ (1963), C. I, A, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- YAZIM KILAVUZU (2005), Türk Dil Kurumu Yayınlar, Sayı: 859, 24. Baskı, Ankara.
- YENİ İMLÂ KILAVUZU (1965), Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 235, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- YENİ YAZIM (İMLÂ) KILAVUZU (1970), Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 309, Altıncı Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- YENİ YAZIM KILAVUZU (1975), Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 309, Sekizinci Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- YENİ YAZIM KILAVUZU (1977), Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 309, Yeniden Düzenlenmiş Dokuzuncu Baskı, İlyaz Basımevi, Ankara.
- YENİ YAZIM KILAVUZU (1981), Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 309, 11. Basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ZÜLFİKAR, Hamza (1991), “İmlâmızın Geçirdiği Evrelerden Örnekler”, *Türk Dili*, Sayı 470, Ankara, s.65-76.

Yararlanılan İnternet Adresleri

<http://tdkterim.gov.tr/bts/>

<http://tdkterim.gov.tr/>

EK-1 TDK Yazım Kılavuzlarında (1928-1977)

Nispet İ'li Renk Adları ve Yazımları

İL 1928	İK 1941	İK 1962	YİK 1965	YYK 1970	YYK 1975	YYK 1977
-	-	altuni	altunî	altunî	altunî	-
angudi انغیدی	-	angudi	angudî	angudî	angudî	-
ateşi آتشی	ateşî	ateşî	ateşî	ateşî	ateşî	-
barudi بارودی	barudi	barudi	barudî	barudî	barudî	barudi
çividi چوپدی	çividi	çividî	çividî	çividî	çividî	çividi
demiri دمبری	demiri	demirî	-	-	-	-
-	-	eflâtuni	eflatunî	eflatunî	eflatunî	eflatuni
erguvanî ارغوانی	erguvani	erguvani	erguvanî	erguvanî	erguvanî	erguvani
findıkı فندقی	-	findıki	findıkî	findıkî	findıkî	-
fıstıkı فستیقی	fıstıki	fıstıki	fıstıkî	fıstıkî	fıstıkî	fıstıki
filizi فیلیزی	filizi	filizî	filizî	filizî	filizî	filizi
fırfırî فرفیری	fırfırî	fırfırî	-	fırfırî	fırfırî	-
-	gümüşi, gümüşü	gümüşi, gümüşü	gümüşi (gümüşü)	gümüşi	gümüşi	-
hakî خاکی	hakî	hakî	hâkî	hâkî	hâkî	haki
kibritî کبریتی	kibritî	kibritî	-	-	-	-
kimyoni کیمپونی	kimyoni	kimyoni	kimyonî	kimyonî	kimyonî	kimyoni
kurşuni قورشونی	kurşuni	kurşuni	kurşunî	kurşunî	kurşunî	kurşuni
kuzguni قوزغونی	kuzguni	kuzguni	kuzgunî	kuzgunî	kuzgunî	kuzguni
lâciverdi لاجوردی	lâciverdi	lâciverdî	-	-	-	-
-	leylâki	leylâki	-	-	-	-
limoni لمونی	limoni	limoni	limonî	limonî	limonî	limoni
-	neftî	neftî	neftî	neftî	neftî	nefti
-	-	nohudi	nohudî	nohudî	nohudî	nohudi

samani صامانی	samani	samani	samanî	samanî	samanî	samani
sincabî سنجابی	sincabi	sincabi	sincabî	sincabî	sincabî	-
-	-	şarabi	şarabî	şarabî	şarabî	şarabi
tahini طحینی	tahini	tahinî	tahinî	tahinî	tahinî	tahini
zeytuni زیتونی	zeytuni	zeytuni	zeytunî	zeytunî	zeytunî	zeytuni
zümürdî زمردی	zümürdî	zümürdî	-	-	-	-

EK-2 TDK Yazım Kılavuzlarında (1981-2005)

Nispet İ'li Renk Adlarının Yazımı

YYK 1981	İK 1985	İK 1988	İK 1993	İK 1996	İK 2000	YK 2005
-	altunî	altunî	altunî	altunî	altunî	altuni
-	angudî	angudî	angudî	angudî	angudî	angudi
barudi	barudî	barudî	barudî	barudî	barudî	barudi
-	-	-	-	-	bergamodî	bergamodi
-	cevizî	cevizî	cevizî	cevizî	cevizî	cevizî
çividi	çividî	çividî	çividî	çividî	çividî	çividi
-	-	-	-	demirî	demirî	demiri
eflatuni	eflâtunî	eflâtunî	eflâtunî	eflâtunî	eflâtunî	eflatuni
erguvani	erguvanî	erguvanî	erguvanî	erguvanî	erguvanî	erguvani
-	findıkî	findıkî	findıkî	findıkî	findıkî	findiki
fıstıki	fıstıkî	fıstıkî	fıstıkî	fıstıkî	fıstıkî	fıstiki
filizi	filizî	filizî	filizî	filizî	filizî	filizi
-	-	-	-	fırfiri	fırfiri	fırfiri
-	gümüşî	gümüşî	gümüşî	gümüşî	gümüşî	gümüşü
haki	hakî	hakî	hakî	hakî	hakî	hakî
-	-	-	-	havaî mavi	havaî mavi	havaî mavi
kimyoni	kimyonî	kimyonî	kimyonî	kimyonî	kimyonî	kimyoni
kurşuni	kurşunî	kurşunî	kurşunî	kurşunî	kurşunî	kurşuni
kuzguni	kuzgunî	kuzgunî	kuzgunî	kuzgunî	kuzgunî	kuzguni
-	-	-	-	lâciverdî	lâciverdî	laciverdî
-	leylâkî	leylâkî	leylâkî	leylâkî	leylâkî	leylaki
limoni	limonî	limonî	limonî	limonî	limonî	limoni
nefti	neftî	neftî	neftî	neftî	neftî	neftî
nohudi	nohudî	nohudî	nohudî	nohudî	nohudî	nohudi
-	pathcanî	pathcanî	pathcanî	pathcanî	pathcanî	pathcani
samani	samanî	samanî	samanî	samanî	samanî	samani
-	sincabî	sincabî	sincabî	sincabî	sincabî	sincabi
şarabi	şarabî	şarabî	şarabî	şarabî	şarabî	şarabi
tahini	tahinî	tahinî	tahinî	tahinî	tahinî	tahinî
-	-	-	tarçınî	tarçınî	tarçınî	tarçını
zeytuni	zeytunî	zeytunî	zeytunî	zeytunî	zeytunî	zeytuni
-	-	zümürdî	zümürdî	zümürdî	zümürdî	zümürdî